

Original Article

The Impact of Small Industries on the Realization of Citizenship Economic Rights and Iran's Economic Growth Using a Nonlinear Model

Ali Alirezaoff¹, Abdullah Rahimlooi Benis^{2*}

1. Full Professor, Faculty Member of the Faculty of Economics, Azerbaijan National Academy of Sciences, Institute of Oriental Studies, Baku, Azerbaijan.
2. Ph.D. Student in International Economics, Department of Economics, Azerbaijan National Academy of Sciences, Institute of Oriental Studies, Baku, Azerbaijan. (Corresponding Author) Email: abduallahrahimlooiibenis@gmail.com

Received: 7 Feb 2019 Accepted: 14 Dec 2020

Abstract

Background and Aim: Islamic Republic of Iran' economy is broadly defined by large governmental and quasi-governmental companies. This has created a strong dependence on the economy, especially in large state-owned companies, while most of Iran's economy belongs to small and medium-sized industries. Therefore, this study aims to study the role of these industries in the economic development of the country and the economic citizenship rights and its perspective.

Materials and Methods: In order to test the main research hypothesis and the proposed questions, descriptive-survey research method has been used. The statistical population is small manufacturing industries with 10 to 49 employees, who have mainly obtained the necessary licenses from the Ministry of Industries and Mines and other relevant agencies to set up and operate. The collected data were analyzed by SPSS software.

Findings: The development of small industries in the framework of economic goals and programs of the country is one of the effective ways for economic growth and improving the economic situation of citizenship. Managing small industries, advertising and marketing, connecting to wide and diverse economic networks, as well as paying attention to creativity and entrepreneurship are ways to achieve economic growth and create diverse economic opportunities for citizens.

Conclusion: Investigating the sustainability of registered small industries, investigating the problems of small industries in order to create appropriate production value, investigating the compliance of quantitative and qualitative goals of development programs with the performance of small industries, drawing a suitable vision for the development of small industries according to the Fifth Development Plan and the vision document, reviewing and presenting an appropriate support model for small companies to achieve the goals of development programs, studying and providing strategies to increase the role of small industries in exports and creating added value in the country are the results of this research.

Keywords: Small Industries; Economic Law; Economic Growth; Production

Please cite this article as: Alirezaoff PA, Rahimlooi Benis A. The Impact of Small Industries on the Realization of Citizenship Economic Rights and Iran's Economic Growth Using a Nonlinear Model. *Bioethics Journal*, Special Issue on Citizenship Rights, Autumn 2018; 285-300.

تأثیر صنایع کوچک بر تحقق حقوق اقتصادی شهروندی و رشد اقتصادی ایران با استفاده از مدل غیر خطی

علی علیرضاف^۱، عبدالله رحیم‌لوی بنیس^{۲*}

۱. استاد تمام، عضو هیأت‌علمی دانشکده اقتصاد، دانشگاه آکادمی ملی علوم آذربایجان، انستیتوی شرق‌شناسی، باکو، آذربایجان.

۲. دانشجوی دکترای اقتصاد بین‌الملل، گروه اقتصاد، دانشگاه آکادمی ملی علوم آذربایجان، انستیتوی شرق‌شناسی، باکو، آذربایجان. (نویسنده مسؤول)

Email: abduallahrahimlooibenis@gmail.com

دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۸ پذیرش: ۱۳۹۹/۹/۲۴

چکیده

زمینه و هدف: اقتصاد جمهوری اسلامی ایران به صورت بارز و گسترده‌ای با شرکت‌های بزرگ دولتی و شبه‌دولتی تعریف می‌شود. این موضوع وابستگی شدیدی در اقتصاد به خصوص در شرکت‌های بزرگ دولتی ایجاد کرده، در حالی که بخش اعظم اقتصاد ایران متعلق به صنایع کوچک و متوسط می‌باشد، لذا این پژوهش بر آن است تا نقش این صنایع را در توسعه اقتصادی کشور و حقوق اقتصادی شهروندی و چشم‌انداز آن بررسی نماید.

مواد و روش‌ها: به منظور آزمون فرضیه اصلی پژوهش و سؤالات طرح‌شده، از روش تحقیق توصیفی - پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری صنایع کوچک تولیدی با ۱۰ تا ۴۹ کارمند است که عمدتاً مجوزهای لازم را از وزارت صنایع و معادن و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط جهت راه‌اندازی و بهره‌برداری اخذ نموده‌اند. داده‌های جمع‌آوری‌شده به وسیله نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها: توسعه صنایع کوچک در چارچوب اهداف و برنامه‌های اقتصادی کشور یکی از راه‌های مؤثر برای رشد اقتصادی و بهبود وضعیت اقتصادی شهروندی محسوب می‌شود. مدیریت صنایع کوچک، تبلیغات و بازاریابی، اتصال به شبکه‌های اقتصادی گسترده و متنوع و همچنین توجه به خلاقیت و کارآفرینی از راه‌های دستیابی به رشد اقتصادی و ایجاد فرصت‌های اقتصادی متنوع برای شهروندان است.

نتیجه‌گیری: بررسی پایداری صنایع کوچک ثبت‌شده، بررسی مشکلات و مسائل صنایع کوچک در جهت ایجاد ارزش تولید مناسب، بررسی تطابق اهداف کمی و کیفی برنامه‌های توسعه با عملکرد صنایع کوچک، ترسیم چشم‌انداز مناسب توسعه صنایع کوچک با توجه به برنامه توسعه پنجم و سند چشم‌انداز، بررسی و ارائه مدل حمایتی مناسب شرکت‌های کوچک جهت رسیدن به اهداف برنامه‌های توسعه، بررسی و ارائه راهکارهایی جهت افزایش نقش صنایع کوچک در صادرات و ایجاد ارزش افزوده در کشور از جمله نتایج این تحقیق محسوب می‌شود.

واژگان کلیدی: صنایع کوچک؛ حقوق اقتصادی؛ رشد اقتصادی؛ تولید

مقدمه

با شروع انقلاب صنعتی دوم در دهه ۱۹۸۰، ساختار کلاسیک تقسیمات بازار جهانی کالاها صنعتی که به نحوی در انحصار کشورهای پیشرفته صنعتی بود، تغییر کرد و به دلیل تورم شدید در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ گرایش مصرف کنندگان به خرید محصولات ارزان قیمت در کشورهای صنعتی تغییر یافت، اما با پیدایش تحولات در اقتصاد جهانی و شروع دور جدید اقتصادی در دهه ۱۹۹۰ میل مصرف کنندگان به «قیمت» به عنوان مهم ترین عامل تعیین کننده در انتخاب کالا کاهش یافت و خواهان کیفیت بیشتر با قیمت مناسب تر شدند. روند رو به رشد این گرایش جدید در بازار موجب شد تا کشورهای صنعتی در جهت پاسخگویی به بازار، سرمایه گذاری های عظیمی در نوسازی صنایع به عمل آورند. عمده تلاش حمایتی دولت ها از صنایع، بر تقویت بخش خصوصی و به ویژه بر صنایع کوچک متمرکز بوده است. در دوره نوین اقتصادی، کشورهای پیشرفته صنعتی و در حال توسعه، سیاست های مختلفی را در جهت حمایت از صنایع کوچک انجام دادند که هدف اصلی آن ها ارتقای سطح بهره‌وری، کیفیت و قدرت رقابتی این صنایع در عرصه اقتصاد جهانی بوده است. امروزه در اکثر کشورهای جهان، صنایع کوچک و متوسط (SME) از جنبه های مختلف اجتماعی، تولید صنعتی و ارائه خدمات در حال نقش آفرینی هستند. در بسیاری از کشورها این صنایع تأمین کنندگان اصلی اشتغال جدید، مهد تحول و نوآوری و پیشرو در ابداع فناوری های جدید محسوب می شوند. این صنایع با صادرات قابل توجه خود نقش محوری در توسعه اقتصادی کشورها ایفا می کنند. در این موضوع که صنایع تولیدی بر شاخص های اقتصادی و رشد اقتصادی تأثیر دارند، نمی توان شک نمود، لکن آنچه بیشتر می تواند مورد سؤال واقع شود تفاوت میزان تأثیرگذاری دسته های مختلف صنایع بر شاخص های اقتصادی و یافتن آن ها در اقتصاد یک منطقه یا کشور است.

مهم تر این که تأثیرگذاری صنایع کوچک و افزایش تولید می تواند وضعیت اقتصادی شهروندان را نیز تحت تأثیر خود قرار دهد. بنابراین پژوهش حاضر درصدد است تا تأثیر صنایع

کوچک را بر تحقق حقوق اقتصادی شهروندی، دستیابی شهروندان به شرایط مناسب تر اقتصادی و در نهایت رشد اقتصادی را مورد بحث و بررسی قرار دهد.

۱- مبانی پژوهش؛ صنایع کوچک و نقش آن ها در اقتصاد

زمینه هایی که منجر به ایجاد قابلیت های نوآوری در بنگاه های کوچک و متوسط می شود، متعدد و متنوع هستند که به برخی از مهم ترین آن ها اشاره می شود.

بنگاه های کوچک و متوسط به دلیل تخصصی شدن کارهایشان، بیشترین خلاقیت، نوآوری و تحقیقات کاربردی را در جهت تنوع بخشیدن به تولیدات بازارهای جدید از خود نشان می دهند. این خصلت بنگاه های کوچک و متوسط تحت نام «کارآفرینان خلاق» معروفیت جهانی دارد. به عنوان مثال در ۱۹۹۳ در هندوستان بیش از ۹۰٪ از تحقیقات کاربردی و نوآوری های صنعتی انجام شده به بنگاه های کوچک و متوسط تعلق داشت. بسیاری از پیشرفت ها، ناشی از اختراعات کوچک و در عین حال دقیق است و چون به کارگیری و فروش این گونه پیشرفت های کوچک و دقیق برای صنایع بزرگ قابل توجیه نیست، چنین فرصت هایی در خلق نوآوری های جدید مورد بی توجهی صنایع بزرگ قرار می گیرد، ضمن این که فرآیند دیوان سالاری موجود در شرکت های بزرگ موجب تحمل هزینه های اضافی در خلق نوآوری می گردد که در نهایت مانع فعالیت های نوآوری و انتقال اختراعات از نظام صنایع بزرگ به صنایع کوچک می شود. همچنین دیوان سالاری تشکیلاتی صنایع بزرگ، مانع پذیرش طرح تحقیقاتی با خطرپذیری بالا است. در این گونه صنایع، تصمیم به نوآوری باید از لایه های مختلف دیوان سالاری عبور نماید. از سوی دیگر انرژی کارآفرینی که منجر به خلق نوآوری می گردد را می توان به شکل بهتری در بنگاه های کوچک و متوسط هدایت کرد. نوآوری های متنوع مستلزم تغییرات است. ساختار تولیدی بنگاه های کوچک و متوسط به علت انعطاف بیشتر، برای انطباق با تغییرات آماده تر از صنایع بزرگ است. همچنین یکی از ویژگی های عمده بازار مصرفی امروزی، وجود تنوع نسبتاً بالا در محصولات و خدمات می باشد. ساختار صنعتی مبتنی بر تولید انبوه (فوردیسم)، فاقد انعطاف لازم برای هماهنگی با

اشتغال‌زایی صنایع کوچک چه در بعد تئوری و چه از نظر آماری، مورد تأیید اغلب اقتصاددانان مستقل می‌باشد. تداوم بخشیدن به سطح اشتغال کشور متعادل با عرضه نیروی انسانی در بازار کار، از طریق تقویت صنایع کوچک فقط در صورتی تحقق‌پذیر خواهد بود که این تقویت در منظر توسعه صنایع کوچک و نه در گسترش کمی واحدهای صنعتی کوچک مورد تأیید قرار گیرد (۴).

موفق‌ترین تصویر از اهمیت نسبی صنایع کوچک در ایجاد اشتغال حاکی از آن است که در فاصله سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۶ بنگاه‌های با کم‌تر از ۵۰۰ نفر شاغل نیمی از کل فرصت‌های شغلی را تأمین کرده‌اند، ولی تقریباً دوسوم فرصت‌های شغلی جدید نتیجه ایجاد، ورشکستگی و توسعه بنگاه بوده است. ۵۰/۹ درصد اشتغال و ۶۳/۵ درصد رشد اشتغال در بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۵ در کل اقتصاد مربوط به بنگاه‌های با کم‌تر از ۵۰۰ نفر نیرو می‌شود (۵).

اما سهم بنگاه‌های کوچک و متوسط از یک کشور به کشور دیگر به شکل قابل ملاحظه‌ای متفاوت است و این تفاوت در طول زمان به قوت خود باقی مانده است. در ایتالیا، ژاپن و فرانسه صنایع کوچک ۶۰-۴۵ درصد اشتغال صنعتی را دارا هستند، در حالی که در انگلستان، آلمان و ایالات متحده این سهم بین ۱۸ تا ۲۸ درصد می‌باشد (۶).

۳- نقش صنایع کوچک در اقتصاد

آکس و بوکارسون در مقاله‌ای تحت عنوان «صنایع کوچک و رشد اقتصادی» آورده است که از اوایل دهه ۱۹۷۰ شکاف‌هایی در ساختار صنایع تولیدی بعضی کشورهای پیشرفته از جمله برخی از بزرگ‌ترین کارخانه‌ها و صنایع ایجاد شد. در همان زمان نشانه‌هایی دال بر این که بعضی صنایع کوچک از نظر عملکرد از رقبای بزرگ خود پیشی گرفته‌اند، آشکار شد. به نظر وی یکی از جنبه‌های مهم در رویکرد به صنایع کوچک، شاخص خوداشتغالی است. وی به همراه آدرش واونس در سال ۱۹۹۳ دریافتند که روند بلندمدت و رو به کاهش خوداشتغالی در سال‌های اولیه دهه ۱۹۷۰ و در اکثر کشورهای عضو OECD تغییر جهت داده است. طبق آماری که ایشان ارائه می‌دهند، نرخ خوداشتغالی در ۱۷ کشور یاد

سلیقه‌های خاص مشتریان می‌باشد، اما بنگاه‌های کوچک و متوسط به علت توجه خاص به نیازهای مشتریان توانسته‌اند با نوآوری‌های متنوع، مشکل انعطاف در تولید را حل نمایند و نهایتاً پیچیده‌نبودن فرآیندها در بنگاه‌های کوچک و متوسط قابلیت خلق و به کارگیری سریع نوآوری برای تغییر محصولات و منطبق کردن آن با نیازهای مشتری را به وجود آورده است (۱).

۲- نقش صنایع کوچک در اشتغال‌زایی

از اواسط دهه ۱۹۶۰ نظریه‌پردازان غربی اقتصاد توسعه، در جهت دستیابی به یک راه حل مصوب برای مقابله با بحران فزاینده بیکاری در کشورهای کم‌تر رشدیافته، توجه خود را به صنایع کوچک به عنوان یک عامل اشتغال‌زا معطوف داشتند. با تجربه موفق کشور کوچک تایوان، سازمان یونیدو عملاً نقش تولید و گسترش صنایع کوچک در کشورهای در حال توسعه را به عهده گرفت و حمایت از احداث واحدهای کوچک صنعتی در این کشورها را در برنامه‌ریزی‌های کلان خود لحاظ کرد. طرفداران اشتغال‌زایی صنایع کوچک، سه عامل زیر را دلیل نقش صنایع کوچک در توسعه اشتغال می‌دانند:

- سرمایه اندک: احداث واحدهای کوچک نیاز به سرمایه اندکی دارد.

- عدم نیاز به تخصص‌های بالا: به علت مکانیکی بودن ابزار و ماشین‌آلات واحدهای کوچک صنعتی، این‌گونه واحدها نیاز چندانی به نیروی انسانی با تخصص‌های بالا ندارند.

- بازار ساده فروش محصولات: محصولات تولیدشده به وسیله این بنگاه‌ها اکثراً با سهولت در بازار به فروش می‌رسند (۲).

صرف نظر از توفیقات کشور تایوان در ایجاد اشتغال یا به کارگیری سیاست توسعه صنایع کوچک که از امتیازات ویژه تجاری مالی بلوک غرب در دوران جنگ سرد (۷۸-۱۹۴۸ م.) برخوردار بود، کشورهای هندوستان، مالزی، کره جنوبی و چین نیز توانستند با هدفمند کردن سیاست گسترش صنایع کوچک با حمایت‌های سازمان یونیدو، در قالب بومی «توسعه» به موفقیت‌های چشم‌گیری در امر اشتغال دست یابند (۳).

کوچک در اقتصاد کشورهای در حال توسعه و به طور خاص در ایران به قرار زیر است:

- در صنایع کوچک مدیریت غیر سنتی و در عین حال فردی است. تصمیمات توسط یک فرد و لذا در کوتاه‌ترین زمان ممکن انجام می‌شود و به دلیل کوتاه‌بودن زمان تصمیم‌گیری، قابلیت‌های مدیریت و به طور کلی صنعت افزایش یافته و واحدهای تولیدی می‌توانند در قبال نوسانات بازار سریعاً واکنش نشان دهند.

- از آنجا که سازماندهی تولید در صنایع کوچک گسترده نیست و در عین حال نیروی کار ماهر در آن اشتغال دارد، قابلیت جذب و بومی‌کردن تکنولوژی بسیار بالا است. معمولاً در کشورهای پیشرفته جهان تکنولوژی جدید را ابتدا در صنایع کوچک آزمایش کرده و سپس در واحدهای بزرگ به کار می‌اندازند. گذشته از آن در صورت عدم موفقیت در جذب تکنولوژی، به دلیل کوچک‌بودن مقیاس تولید، اتلاف منابع به حداقل می‌رسد.

- مطالعات بسیار زیادی که در کشورهای مختلف انجام شده است، نشان می‌دهد که صنایع کوچک از نظر صرفه‌جویی در مقیاس تولید در بخشی از تولیدات، نسبت به صنایع بزرگ برتری دارد. این مطالعات نشان می‌دهد که اگر واحد تولید از حد مشخصی بزرگ‌تر شود، موجب گسترش عدم کارایی خواهد شد. کوچک‌شدن واحدهای اقتصادی در کشورهای غرب و تقسیم سازمانی مؤسسات بزرگ به واحدهای مستقل کوچک، نمونه‌هایی از این قانونمندی اقتصادی به شمار می‌روند.

- فرآیند تولید جهانی به سمت استفاده از دانش بیشتر و سرمایه کم‌تر است. این فرآیند به وضوح در کشورهای توسعه یافته‌ای از قبیل آلمان، آمریکا و ژاپن دیده می‌شود. صنایع کوچک با سازماندهی کوچک و نرمش‌پذیر قادر است نیازهای جدید فرآیند توسعه صنعتی جهان را پاسخ دهد. گسترش واحدهای طراحی - مهندسی، واحدهای تحقیقات صنعتی، واحدهای بومی‌کردن تکنولوژی و... به طور مؤثر تنها در صنایع کوچک عملی است.

- صنایع کوچک سکوی پرتاب مدیران و کارآفرینان اقتصادی است. این صنایع قادرند ضمن کشف مدیران و

شده از ۹/۳ درصد در ۱۹۶۶ به ۸/۳ درصد در ۱۹۷۷ کاهش و پس از آن، در ۱۹۸۷ تا ۸/۹ درصد افزایش نشان می‌دهد (۷). زولتان جی ایکس در مقاله خود به موضوع «توسعه اقتصادی، کارآفرینی و بزرگی صنایع» می‌پردازد. به نظر وی به موازات تحولات فرآیندی در دنیای امروز توجه به مقوله کارآفرینی در بین اقتصاددانان، دولتمردان و مردم عادی بار دیگر رواج یافته است. شومپیتر در نظریه توسعه اقتصادی که در سال ۱۹۱۱ منتشر شد، دیدگاه خود را در خصوص نقش کارآفرینان و نوآوری، در مقابل برداشت‌های قدیمی از توسعه اقتصادی مطرح نمود. وی با توضیح موارد نوآوری من جمله معرفی یک کالای جدید، روش تولید جدید، دستیابی به بازارهای جدید، کشف مواد اولیه جدید و ایجاد سازمان‌های جدید تولید نتیجه می‌گیرد که به دلیل معرفی کالاهای جدید و بهبود مداوم در تکنولوژی، توسعه اقتصادی ایجاد می‌شود. او توجه خود را به نقش کارآفرینان به عنوان بازیگر مهم در بررسی عرصه تحول سرمایه‌داری، معطوف می‌دارد. به قول هربرت و لینک کارآفرین، عامل انسانی در توسعه اقتصادی است (۸). به نظرهای برونر، اصولاً طبقه بورژوازی باید نقش رهبری را بازی کند و این نقش را با جذب کارآفرینان نوآور و با روحیات آزاد که نیروی حیاتی برای حرکت نظام را تأمین می‌کنند، ایفا می‌کند. در نظریه شومپیتر، کارآفرین فردی است که به نوآوری دست می‌زند (۹).

با جایگزینی صنایع بزرگ به جای صنایع متوسط و کوچک، تمرکز اقتصادی آثار بازخورد منفی خود را بر ارزش‌های کارآفرینی، نوآوری و تغییرات فناوری ظاهر می‌سازد (۱۰)، ناتوانی‌های صنایع بزرگ را در مراحل اولیه نوآوری جدی می‌شمرد و تقسیم کار را بین صنایع بزرگ و کوچک نوآور پیشنهاد می‌کند.

به عقیده زولتان جی ایکس، در توسعه درازمدت اقتصاد وقتی نرخ نوآوری برای مدتی قابل ملاحظه در حد پایینی باقی می‌ماند، دوران شکوفایی جای خود را به رکود می‌دهد. به بیان دیگر، رکود منابع لازم برای سرمایه‌گذاری در فناوری‌های جدید را آزاد می‌کند. به طور خلاصه نقش و ویژگی‌های صنایع

است و روز به روز بر اهمیت صنایع کوچک از این جنبه افزوده می‌شود.

جدول ۱ نشان‌دهنده اهمیت سهم صنایع کوچک در توسعه اقتصادی تعدادی از کشورهای در حال توسعه است. نمودار ۱ نشان‌دهنده نقش صنایع کوچک در فرآیند توسعه اقتصادی به طور خلاصه و شماتیک می‌باشد.

مواد و روش‌ها

برای آزمون فرضیه اصلی پژوهش و سؤالات طرح‌شده، از روش تحقیق توصیفی - پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری در این تحقیق شامل کلیه صنایع کوچک کشور ایران است و اطلاعات در چهار دسته میزان اشتغال، ارزش تولید، آمار و اطلاعات مربوط به بخش ارزش سرمایه‌گذاری و ارزش افزوده صنایع کوچک فرار می‌گیرند. گستره زمانی تحقیق یک دوره ۱۰ ساله از سال ۱۳۷۵ لغایت ۱۳۸۵ است که داده‌ها و آمار لازم در ارتباط با اهداف و سؤالات پژوهش جمع‌آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. قلمرو موضوعی این پژوهش عبارتست از بررسی صنایع کوچک تولیدی با ۱۰ تا ۴۹ نفر کارمند که عمدتاً از وزارت صنایع و معادن و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط مجوزهای لازم را جهت راه‌اندازی و بهره‌برداری اخذ نموده‌اند. مؤلفه‌ها، آمار و اطلاعات اقتصادی کشور به طور کلی در طی دوره مورد بررسی، تشریح و مؤلفه‌های اقتصادی پژوهش شامل اشتغال، سرمایه‌گذاری، ارزش افزوده و تولید در بازه زمانی سال‌های ۷۵ الی ۸۵ تهیه و جمع‌بندی گردید. فرضیه طرح از طریق نرم‌افزار رگوسیون، همبستگی مورد آزمون و سؤالات فرعی طرح نیز از طریق تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری‌شده در جداول مورد اشاره مورد ارزیابی قرار گرفت. در این فصل به تحلیل و جمع‌بندی یافته‌های مربوط به فرضیه اصلی و سؤالات فرعی طرح و جمع‌بندی اطلاعات گردآوری‌شده از صنایع کوچک کشور پرداخته می‌شود و پس از آن مدلی جهت توسعه نقش صنایع کوچک و ترسیم چشم‌انداز آن‌ها و همچنین قوانین و مقرراتی که تسهیل‌کننده نقش صنایع کوچک در کشور است ارائه می‌گردد.

کارآفرینان جامعه و پس از تجربه، به صنایع بزرگ تبدیل شوند. بسیاری از مدیران موفق بخش خصوصی که اکنون صنعت بزرگی را در اختیار دارند، قبلاً مدیران واحدهای کوچک صنعتی بوده‌اند.

- کاهش عدم تعادل‌های بخشی، نابرابری‌های منطقه‌ای و نابرابری در توزیع ثروت از طریق گسترش صنایع کوچک عملی است. صنایع بزرگ به دلیل فشار زیاد بر مناسبات و امکانات اجتماعی - اقتصادی منطقه، تعادل را به هم زده است، در حالی که صنایع کوچک از طریق انطباق با مقتضیات محیط اطراف خود موفقیت بیشتری در توسعه مناطق داشته است. گذشته از آن صنایع کوچک، اگر به طور گسترده‌ای مورد حمایت قرار گیرند، توزیع ثروت و درآمد را در پی داشته و از تمرکز ثروت جلوگیری می‌کند.

- صنایع کوچک اگر به نحو گسترده‌ای رشد یابند، محیط رقابتی سالمی به وجود می‌آورند که در پرتو آن کارایی اقتصادی افزایش می‌یابد. استقرار صنایع بزرگ معمولاً منجر به انحصار به نقش صنایع کوچک در فرآیند توسعه اقتصادی در قسمت‌های قبلی اشاره شد (۱۱) که البته کارایی بازار را کاهش می‌دهد، البته این مسأله در مواردی صادق است که امکان کوچک‌کردن ابعاد تولید وجود داشته باشد.

- صنایع کوچک معمولاً از امکانات محلی استفاده می‌کنند، لذا منبع قابل توجهی در جهت نیل به خوداتکایی مناطق مختلف به شمار می‌روند.

- صنایع کوچک می‌توانند به عنوان اقمار صنایع بزرگ، نقش به‌سزایی در تحول صنعتی و به وجود آوردن پیوندهای مستحکم صنعتی ایفا کنند. در کشورهای مختلف جهان و مخصوصاً در ژاپن صنایع بزرگ به تدریج خط تولید خود را کوچک‌تر کرده و آن را به صنایع کوچک می‌سپارند. این مسأله جدا از این‌که صنایع بزرگ را از شکل بوروکراتیزه‌کردن سازماندهی تولید می‌رهاند، نقش قابل توجهی در کاهش هزینه‌ها و افزایش کارایی داشته است. صنایع اقماری را شاید بتوان به عنوان یکی از نمونه‌های موفق نقش صنایع کوچک در فرآیند توسعه اقتصادی به شمار آورد. در این خصوص در کشورهای مختلف الگوهای متعددی بازسازی و تدوین شده

یافته‌ها

سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران، سازمانی توسعه‌ای است که نقش سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، سازماندهی و پشتیبانی از ایجاد و توسعه صنایع کوچک و شهرک‌ها و نواحی صنعتی کشور را در چارچوب سیاست‌های کلی وزارت صنایع و معادن، به منظور ایجاد سیاستی برای رشد اقتصادی کشور در نظر گرفته است.

۱- چشم‌انداز صنایع کوچک در اقتصاد کشور

در برنامه پنجم توسعه، سند چشم‌انداز ایران ۱۴۱۴ (چشم‌انداز ۲۰ ساله) و برنامه راهبرد صنعتی افق ۱۴۰۰ به نقش صنایع کوچک در ایجاد اشتغال، تولید، صادرات و ارزش افزوده ادغان گردیده و تأکید شده است به منظور رسیدن به رشد مدنظر برنامه سند چشم‌انداز کشور بایستی برای توسعه صنایع کوچک اولویت قائل شد، لذا در صورت اجرای برنامه‌های تدوین شده می‌توان گفت که چشم‌انداز توسعه صنایع کوچک در کشور مثبت می‌باشد، اما می‌بایست برنامه‌ها به طور مناسب اجرا گردد و مدل مناسبی برای توسعه این صنایع و قوانین و مقررات لازم تدوین گردد.

۲- مدیریت (Management) در صنایع کوچک

مدیران و صاحبان صنایع کوچک به عنوان محور اصلی این واحدها، دارای ویژگی‌های خاصی هستند. این افراد عمدتاً دست به مخاطره می‌زنند، جرات به خرج می‌دهند و نوآوری می‌کنند. اعتماد به نفس دارند و پراکنگیزه‌اند تا حدی که علی‌رغم وجود رقیبان کوچک و بزرگ در داخل و خارج از کشور دست به سرمایه‌گذاری‌های جدید می‌زنند.

مدیریت در واحدهای کوچک می‌تواند در دو رده مشخص قرار گیرد: ۱- مدیریت‌هایی که از نظر علمی در رده‌های بالایی قرار ندارند و با رموز و فنون علم مدیریت با روشی علمی برخورد نکرده‌اند. در چنین افرادی دو وجه متمایز قابل تشخیص می‌باشد: اول این‌که از نظر ذاتی اکثر خصایص یک مدیر موفق را دارا می‌باشند؛ دوم این‌که از قدرت تجزیه و تحلیل کافی در رابطه با تحولات در بازار عرضه و تقاضا برخوردارند و در نتیجه می‌توانند واحد تولیدی خود را با کمک گرفتن از نیروهای علمی و تخصصی به نحو مطلوب هدایت

نمایند؛ ۲- مدیریت‌هایی که از توان علمی و تجربی در حد نیاز برخوردار بوده و آموزش را در صنایع دیگر پشت سر گذاشته‌اند و در نهایت جهت جامه پوشاندن به آرزوهای مادی و معنوی خود گرایش به ایجاد واحدهایی در جهت راه‌اندازی صنایع کوچک پیدا کرده‌اند. اکثر این واحدها در تولید از روش‌های علمی و فنی استفاده نموده و از تحولات تکنولوژی مطلع می‌باشند.

در هر دو گروه با توجه به لزوم اقتصادی کارکردن واحد تولیدی به عوامل مؤثر در اقتصادی بودن آن توجه خاص مبذول می‌شود که مهارت‌های انسانی در این زمینه از اولویت خاصی برخوردار است (۱۳).

۳- نیروی انسانی (Man) شاغل در واحدهای کوچک صنعتی

افراد شاغل در واحدهای کوچک معمولاً از توانایی‌های علمی - فنی و تخصصی پایینی برخوردارند و به شدت نیازمند حمایت و آموزش فنی و تخصصی هستند تا ارتقا یابند و صنایع کوچک را تقویت نمایند.

۴- پول و تسهیلات (Money)

تسهیلات به عنوان منبع گردش مالی باعث به جریان افتادن فعالیت یک شرکت کوچک و نبود منابع مالی باعث قطع جریان و در نتیجه به زمین خوردن شرکت می‌گردد.

۵- ماشین‌آلات (Machin)

ماشین‌آلات و تجهیزات به عنوان عواملی که فرآیند ارائه تولید و یا خدمت را بر عهده دارند، برای یک واحد کوچک، محصول تولید و ایجاد ارزش می‌نمایند. شرکت کوچک با فروش محصولات و به کمک سایر منابع به حیات خود ادامه می‌دهد.

۶- بازاریابی (Marketing)

اگر یک واحد کوچک نتواند محصولات خود را به فروش برساند کل عملکرد شرکت به فنا خواهد رسید. بنابراین بازاریابی در ادامه حیات شرکت نقش اساسی بر عهده دارد.

۷- آینده صنایع کوچک و برنامه توسعه‌های ایران

صنایع کوچک برای آنکه بتوانند حقوق اقتصادی شهروندی را بهبود ببخشند، می‌بایست توسط دولت‌ها نیز سازماندهی شوند. به عبارت دیگر دولت‌ها باید نقش هدایتگر در افزایش رقابت‌پذیری و جهت‌گیری صادراتی بنگاه‌های داخلی و بیشینه‌کردن رفاه اجتماعی را فرض بدانند. به منظور تسریع حرکت صنعتی‌شدن در کشورهای در حال توسعه، دولت‌ها باید در یک دوره گذار در چارچوب توسعه بخش خصوصی و جهت‌گیری فزاینده صادراتی، رهیافتی جدید و پویا اتخاذ کنند. این موضوع مستلزم مداخلات موافق بازار و ایجاد انگیزش‌ها، به خصوص طی دوره گذار است تا به این ترتیب تخصیص کارآمدتری از منابع انجام گیرد (۱۳). در همین راستا، ایجاد خوشه‌های تخصصی صنایع کوچک نیز حائز اهمیت است. ایجاد خوشه‌های صنعتی و تخصصی در چند سال اخیر در کشور برنامه‌ریزی و در برخی از موارد ایجاد شده است. توسعه خوشه‌های خاص صنایع کوچک در کشور به صورت تخصصی می‌تواند به ثبات و رشد آن‌ها در کشور کمک نماید.

۸- ویژگی‌های صنایع کوچک

واحدهای تولیدی کوچک را می‌توان یک پدیده در حال گسترش در اقتصاد جهان به حساب آورد که از مشخصه‌های مهم آن‌ها قابلیت انعطاف‌پذیری، تغییر ظرفیت پتانسیل نوآوری‌های تکنولوژیک، فضای همکاری و رقابت، وجود ارتباطات افقی و عمودی و تطبیق با تغییرات بازارهای خارجی می‌باشند (۱۴). صنایع کوچک در ماهیت، عامل پرورش خلاقیت‌ها و ابتکارات فنی نوین و پویایی مدیریت تولید می‌باشند. صنایع کوچک در ساختار عملکردی، عامل افزایش سطح بهره‌وری هستند و بیشترین سهم را در ایجاد ارزش افزوده بخش صنعت به عهده دارند. صنایع کوچک در مقیاس تناسب ضریب سرمایه به تولید، عامل تجهیز سرمایه‌های اندک و جذب این سرمایه‌ها در جهت افزایش نرخ رشد تولیدات صنعتی هستند. مجموعه این خصوصیات موجب گردیده تا در برنامه‌ریزی‌های توسعه صنعتی، بسیاری از نظریه‌پردازان اقتصاد توسعه، صنایع کوچک را دارای جامعیتی بی‌نظیر برای

تحرك عوامل توليد و پوياکردن منابع ارزیابی کرده و نقش آفرینی آن را در رشد و توسعه انکارناپذیر بدانند (۳). بنابراین می‌توان گفت صنایع کوچک نقش مهمی در تحقق اقتصاد جامعه بر عهده دارند که در نهایت می‌تواند وضعیت اقتصادی شهروندان را بهبود بخشد.

صنایع کوچک با سرمایه‌گذاری کم، اشتغال قابل ملاحظه‌ای می‌آفرینند و به علت انعطاف‌پذیری جغرافیایی، اجرای برنامه عدم تمرکز در فعالیت‌های صنعتی را آسان می‌سازند. همچنین می‌توانند به صورت صنایع جانبی در خدمت صنایع بزرگ باشند. امتیازهای عمده این صنایع عبارتند از:

- غالباً دارای تکنولوژی ملی بوده و وابستگی آن‌ها به خارج کم‌تر است.

- روش تولید آن‌ها نسبتاً ساده بوده و امور فنی و اداری آن‌ها توسط یک یا چند نفر اداره می‌شود.

- به واسطه انعطاف‌پذیری این نوع صنایع، تصمیمات لازم را می‌توان به سرعت اتخاذ و اجرا کرد.

علاوه بر این موارد، سازمان‌های کوچک ویژگی‌هایی به شرح زیر دارند:

- معمولاً مدیریت آن‌ها توسط یک نفر انجام می‌گیرد که غالباً مالک همان واحد است. بنابراین در سازمان‌های کوچک مدیریت حرفه‌ای و تخصصی، چندان اعمال نمی‌شود.

- بین مدیر و کارکنان، تماس مستقیم و مستمر وجود دارد.

- معمولاً دسترسی به منابع سرمایه‌ای وسیع از طریق بانک‌ها و سازمان‌های پولی، کم‌تر است.

- در مورد نوع کالا یا خدمتی که تولید می‌کنند، در بازار نقشی تعیین‌کننده و هدایت‌کننده ندارند.

- تماس بیشتر تجارتي و معاملاتی در زمینه تأمین مواد اولیه و سایر منابع و تکنولوژی مورد نیاز از طریق سازمان‌های محلی و بومی انجام می‌شود (۱۵).

از سایر ویژگی‌های سازمان‌های کوچک می‌توان به سه مورد زیر اشاره کرد:

۱- محیط کار به حیطة فعالیتى گفته مى‌شود که مؤسسه سعى در تحقق بخشیدن اهداف عملى و آینده خویش در آن دارد. مؤسسات کوچک عموماً در حیطة یک بازار فعالیت میکنند و سهم بازارشان نیز کوچک مى‌باشد؛ ۲- ساختار سازمانى مؤسسات کوچک به طور قطعى تعریف نشده است. به طور کلی روابط، صمیمى و بیشتر غیر رسمى است. سلسله مراتب سطح بندى نشده و بسته به تولید، بیشتر از سه یا چهار سطح دیده نمى‌شود. این مؤسسات با تولید یک محصول داراى یک ساختار سازمانى ساده مى‌باشند. تصمیمات از طرف مالک و مدیر مؤسسه گرفته شده و تمرکز یافته است؛ ۳- همچنانکه اشاره شد، مدیریت واحدهاى کوچک توسط مالک انجام مى‌شود. بدان سبب ارزشها، انگیزش، هدف و مقاصد و رفتارهاى مالک/ مدیر عامل تعیین کننده مهمى به حساب مى‌آید. از دیگر ویژگیهاى مدیریت شرکتهاى کوچک، سادگى است. شرکتهاى کوچک نباید بیش از حد مجهز به ماشینها و تجهیزات شوند. گفتگوهاى مستقیم بین افراد ذى ربط، بهترین روش رسیدگى به مسائل است. گزارشدهى بایستى در حد نکات عادى و درخصوص مواد اولیه باشد و گزارشات شفاهى را هر زمان که مناسب باشد، باید ترغیب و تشویق کرد (۱۶).

صنایع کوچک با داشتن ویژگیهاى از جمله نیاز به سرمایه محدود، انعطاف پذیری در مقابل تغییرات اقتصادى و تکنولوژیکى در نهایت نیاز محدود به نیروى انسانى ماهر، مکانى مناسب برای به ثمر رسیدن ذوق و خلاقیت کارآفرینان مى‌باشند. این صنایع باعث افزایش روحیه نوآوری و خلاقیت در میان کارآفرینان شده و سهم قابل توجهی در تنوع تولید جهان دارند و وضعیت اقتصادى جامعه را برای دستیابى به حقوق اقتصادى مهیا مى‌سازند.

از دیگر خصوصیات واحدهاى کوچک به موارد زیر مى‌توان اشاره کرد:

- صنایع کوچک از نظر مکانى، انعطاف داشته و برای دستیابى به اهداف انتقال و گسترش تکنولوژى مفیدتر است.

- به بهره‌برداری از منابعى که باعث رشد سرمایه مى‌شوند، کمک کرده و از بی‌مصرف ماندن آنها جلوگیری مى‌کند.

- واحدهاى کوچک، صنعت را به دل روستاها و شهرهاى کوچک برده و محیط سنتى کشاورزى را آماده پذیرش مى‌کنند.

- به دلیل دارا بودن انعطاف از نظر جغرافیایى، اجرای برنامه عدم تمرکز فعالیتهاى صنعتى را تسهیل کرده و باعث مى‌شوند سرمایه‌هاى اندک پراکنده جامعه به سوى تولید صنعتى سوق داده شوند (۱۶).

و در نهایت این که صنایع کوچک در چند ویژگی کلیدى به قرار زیر با هم مشترک‌اند و این ویژگیها تا حد زیادى نقش آنها را در روند توسعه اقتصادى تعیین مى‌کنند:

- در این واحدها مدیر شرکت، صاحب اصلی بنگاه مى‌باشد و همه تصمیمات بنگاهى و عملیاتى را یک شخص به عهده دارد.

- برای این واحدها تأمین منابع مالی، دسترسى و راه یافتن به بازارهاى فروش و تحصیل و ارتقای سطح دانش فنى، مسائل مهمى بشمار مى‌روند (وزارت صنایع-مدیریت صنایع کوچک).

۹- ساختار قوانین پیشنهادى مرتبط به شرکتهاى کوچک نمودار ۳ ساختار قوانین پیشنهادى مرتبط به شرکتهاى کوچک را نشان مى‌دهد.

۱۰- جمع بندى نقش صنایع کوچک و متوسط

جدول ۲ به صورت کلی نقش صنایع کوچک را از نظر ایجاد ارزش تولید، اشتغال‌زایى، ایجاد ارزش افزوده و سرمایه‌گذارى ایجاد شده بر روی آنها در طى سالهاى ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ ارائه مى‌دهد. جدول ۲ نشان مى‌دهد که صنایع کوچک از نظر تعداد و تنوع فعالیت، ۷۷٪ از صنایع کشور را تشکیل داده‌اند.

جدول ۲ همچنین نشان مى‌دهد که نقش صنایع کوچک طى سالهاى مورد بررسى در اقتصاد کشور کم‌تر شده و سرمایه‌گذارى بر روی صنایع کوچک و همچنین کارکردهاى اشتغال‌زایى، تولید و ارزش افزوده این بخش از صنایع کاهش یافته است، البته باید در نظر داشت که روند ایجاد صنایع کوچک، اشتغال‌زایى، سرمایه‌گذارى، تولید و ارزش افزوده آنها طى سالهاى مورد نظر مواجه با افزایش بوده است. این در

شد، لذا با توجه به برنامه‌های کشور، در صورت اجرای برنامه‌های تدوین‌شده می‌توان گفت که چشم‌انداز توسعه صنایع کوچک در کشور مثبت می‌باشد، اما می‌بایست برنامه‌ها به طور مناسب اجرا گردد و مدل مناسبی برای توسعه این صنایع و قانون‌های لازم بدین منظور تدوین گردد.

۱۳- صندوق تأمین گردش نقدی صنایع کوچک

با توجه به این که صنایع کوچک پس از سرمایه‌گذاری و تشکیل شرکت با کمبود منابع مالی به منظور گردش نقدینگی مواجه و متأسفانه به حال خود رها می‌شوند، به همین دلیل غالباً با شکست مواجه می‌شوند، لذا تأمین به موقع نقدینگی این شرکت‌ها به حفظ آن‌ها کمک می‌نماید. لازم به ذکر است که منابع تأمین‌شده برای آن‌ها می‌بایست با نرخ پایین‌تر از حد متعارف صورت پذیرد تا منجر به افزایش هزینه‌های مالی نگردد.

۱۴- آموزش و به روز آوری صنایع کوچک

این‌گونه آموزش‌ها می‌تواند در زیرمجموعه وزارت صنایع یا توسط یک سازمان مشخص صورت گیرد. این آموزش‌ها در تمام زمینه‌های گوناگون جهت به روز نمودن این شرکت‌ها در محیط شدیداً رقابتی امروز صورت می‌پذیرد.

۱۵- کمک به اتصال این صنایع با بنگاه‌های بزرگ (ایجاد شبکه‌های اقماری)

اتصال شرکت‌های کوچک به بنگاه‌های بزرگ موجب ثبات و پایداری آن‌ها می‌گردد و به اشتغال‌زایی و توسعه پایدار کشور کمک می‌نماید (هرچند مدل پیمانکاری صنایع کوچک مدل مجزایی می‌باشد، اما استفاده از آن به صورت فرد در مدل رشد درون‌زا مفید می‌باشد).

۱۶- پیشنهادهای برای افزایش نقش صنایع کوچک در اقتصاد کشور

در شرایط فعلی عدم تجانس و هماهنگی در نوع و ترکیب بنگاه‌های کوچک و عدم وجود بنگاه‌های متوسط که ارتباط دهنده بنگاه‌های کوچک با بنگاه‌های بزرگ می‌باشند، به عنوان مهم‌ترین عوامل بازدارنده برای توسعه تولید، اشتغال مولد و کارآفرینی به شمار می‌روند، ضمن این که فرآیند بسیار مشکل

صورتی است که صنایع را تنها مطالعه کنیم و آن‌ها را در مقایسه با دیگر صنایع کشور نبینیم. رشد مناسب اقتصادی کشور در طی دوره مورد بررسی، بیشتر از طریق صنایع بزرگ صورت گرفته تا از طریق صنایع کوچک. سرمایه‌گذاری انجام گرفته بر روی صنایع کوچک در مقایسه با سایر صنایع خیلی پایین می‌باشد. علی‌رغم سیاست‌های تشویقی که برای ایجاد این صنایع در کشور طی برنامه‌های اقتصادی سوم و چهارم توسعه در نظر گرفته شد، آمارهای بررسی‌شده نشان می‌دهد که دولت در ایجاد، حمایت و نگهداری این صنایع نتوانسته موفق عمل نماید.

۱۱- نقش توسعه صنایع کوچک در حقوق اقتصادی شهروندی

در بخش قبل به منظور سنجش نقش توسعه صنایع کوچک از سنجش چهار متغیر، اشتغال، تولید، سرمایه‌گذاری و ارزش افزوده با سایر عوامل استفاده گردید که خلاصه آن به شرح جدول ۳ ارائه شده است. همچنین نتیجه جدول ۳ نشان‌دهنده تست فرضیه اصلی پژوهش می‌باشد.

به طور کلی همان‌گونه که جدول ۳ نشان می‌دهد، نقش توسعه صنایع کوچک در کشور مثبت ارزیابی می‌گردد. این نقش در مورد ارزش افزوده و ایجاد اشتغال قدری ضعیف ایفا گردیده است، یعنی به همان نسبت که به توسعه صنایع بزرگ در کشور اهمیت داده شده و درخصوص عوامل مربوط به آن توجه شده است به توسعه صنایع کوچک توجه نگردیده و این موجب شده تا صنایع کوچک نتوانند نقش مؤثرتری را در ایجاد اشتغال و ارزش افزوده در کشور ایفا نمایند، لذا فرضیه اصلی پژوهش درخصوص نقش توسعه صنایع کوچک در اقتصاد کشور پذیرفته می‌شود و تأکید می‌گردد.

۱۲- چشم‌انداز صنایع کوچک در اقتصاد کشور

برنامه پنجم توسعه، سند چشم‌انداز ایران ۱۴۱۴ (چشم‌انداز ۲۰ ساله) و برنامه راهبرد صنعتی افق ۱۴۰۰ ارائه گردید و همان‌گونه که ذکر شد، در تمام این برنامه‌ها به نقش صنایع کوچک در ایجاد اشتغال، تولید، صادرات و ارزش افزوده تأکید شده است. به منظور رسیدن به رشد مد نظر برنامه سند چشم‌انداز کشور بایستی به توسعه صنایع کوچک اولویت قائل

- ارائه سیاست‌های حمایتی برای افزایش سهم بنگاه‌های کوچک در تولید ناخالص داخلی به ویژه در خصوص زنان و جوانان کارآفرین.

- تقویت زمینه‌های ایجاد اشتغال از طریق توسعه خوداشتغالی، فعالیت‌های کارآفرینی و فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی.

- ارائه مشوق‌های مالی به بنگاه‌های کوچک از طریق منابع مالی در اختیار سازمان‌ها و نهادهای مسؤول در زمینه فعالیت‌های اشتغال‌زا.

- افزایش وام‌ها و سایر تسهیلات مالی از طریق ساده‌سازی نظام بانکی.

- توسعه انجمن‌ها و تشکل‌های صنفی برای کارآفرینان مشاغل در بنگاه‌های کوچک.

- طراحی شبکه‌های فناوری اطلاعات جدید و تخصصی برای دسترسی بهتر بنگاه‌های کوچک به منابع اطلاعات جدید بین‌المللی.

- راه‌اندازی خدمات مشاوره کسب و کار برای بنگاه‌های کوچک، همچنین آموزش و نظارت بر مشاوران به ویژه در ارتباط با مشکلات بنگاه‌های کوچک.

- جلب اطمینان پایدار برای سرمایه‌گذاری.

- بهره‌برداری از الگوی کشورهای موفق.

- کاهش هزینه‌های تولید.

- بهره‌برداری کامل از روش‌های علمی در تولید مبتنی بر سلیق و تنوع خواسته‌ها.

نتیجه‌گیری

همانطور که مشاهده شد، از اواسط دهه ۱۹۶۰ نظریه‌پردازان غربی اقتصاد توسعه، در جهت دستیابی به یک راه حل مصوب برای مقابله با بحران فزاینده بیکاری در کشورهای کم‌تر رشد یافته، توجه خود را به صنایع کوچک به عنوان یک عامل اشتغال‌زا معطوف داشتند. با تجربه موفق کشور کوچک تایوان، سازمان یونیدو عملاً نقش تولید و گسترش صنایع کوچک در کشورهای در حال توسعه را به عهده گرفت و حمایت از

و طاقت‌فرسا برای شروع یک کسب و کار کوچک و عدم رسیدن به بهره‌برداری تعداد زیادی از این کسب و کارها به علت عدم دسترسی کافی به منابع مالی و وجود تشریفات اداری طولانی و سخت در مراحل اولیه مزید بر علت می‌باشند. هماهنگی و ارتباط محدود پیشین و پسین بین بنگاه‌های کوچک، متوسط و بزرگ از عوامل عدم پویایی و تحرک، به خصوص در سطح بنگاه‌های کوچک شده که نتیجه آن عدم ثبات شاغلان و عدم تقویت زمینه‌های کارآفرینی در این بنگاه‌ها است. از دیگر عواملی که امکان سیاست‌گذاری مناسب برای ایجاد اشتغال مولد در بنگاه‌های کوچک و متوسط را به صورت منفی متأثر نموده است، کمبود و در برخی موارد فقدان آمار و اطلاعات موثق و قابل اتکا از نظر طبقه‌بندی، تعداد و ترکیب شاغلین، موقعیت مالی و حجم تولیدات بنگاه‌های کوچک است.

با عنایت به موارد مذکور در راستای تقویت زمینه‌های اشتغال و ایجاد شرایط تجلی کارآفرینی در بنگاه‌های کوچک راهکارهای ذیل قابل ارائه هستند:

- ارتقای دانش فنی و حرفه‌ای و سطح مهارت برای نیروی کار شاغل در بنگاه‌های کوچک.

- ایجاد زمینه‌های لازم برای ارتباط بهره‌وری و کارایی منابع انسانی.

- توسعه روند تخصیص تسهیلات به سرمایه‌گذاران در بنگاه‌های کوچک.

- ارائه آموزش‌های کاربردی شامل دوره‌های آموزشی، کارگاه‌های آموزشی و آموزش ضمن خدمت برای نیروی انسانی بنگاه‌های کوچک.

- سازماندهی نیروی کار به منظور افزایش سطوح حرفه‌ای و فنی آن‌ها و ارتقای افزایش بهره‌وری و کارایی.

- تأمین تسهیلات لازم برای ایجاد ظرفیت‌های جدید تولیدی برای بنگاه‌های کوچک که در مناطق محروم و با مواد اولیه فعالیت می‌کنند و فراهم‌نمودن امکان دسترسی به کالاهای واسطه‌ای با هدف اشتغال‌زایی در منطقه توسعه‌نیافته.

احداث واحدهای کوچک صنعتی در این کشورها را در برنامه‌ریزی‌های کلان خود لحاظ کرد.

از طرفی در برنامه پنجم توسعه، سند چشم‌انداز ایران ۱۴۱۴ (چشم‌انداز ۲۰ ساله) و برنامه راهبرد صنعتی افق ۱۴۰۰ به نقش صنایع کوچک در ایجاد اشتغال، تولید، صادرات و ارزش افزوده ادغان گردیده و تأکید شده است به منظور رسیدن به رشد مد نظر برنامه سند چشم‌انداز کشور بایستی برای توسعه صنایع کوچک اولویت قائل شد، لذا در صورت اجرای برنامه‌های تدوین شده می‌توان گفت که چشم‌انداز توسعه صنایع کوچک در کشور مثبت می‌باشد، اما می‌بایست برنامه‌ها به طور مناسب اجرا گردد و مدل مناسبی برای توسعه این صنایع و قوانین و مقررات لازم تدوین گردد.

در پژوهش حاضر پس از بررسی پایداری صنایع کوچک ثبت شده، بررسی مشکلات و مسائل صنایع کوچک در جهت ایجاد ارزش تولید مناسب، بررسی تطابق اهداف کمی و کیفی برنامه‌های توسعه با عملکرد صنایع کوچک، ترسیم چشم‌انداز مناسب توسعه صنایع کوچک با توجه به برنامه توسعه پنجم و سند چشم‌انداز، بررسی و ارائه مدل حمایتی مناسب شرکت‌های کوچک جهت رسیدن به اهداف برنامه‌های توسعه، بررسی و ارائه راهکارهایی جهت افزایش نقش صنایع کوچک در صادرات و ایجاد ارزش افزوده در کشور، به نظر می‌رسد صنایع کوچک از طریق وجود معیارهای بسیار مهمی از قبیل قدرت تصمیم‌گیری سریع و انعطاف‌پذیری بالای مدیریت، قدرت بالای جذب و بومی‌کردن تکنولوژی، صرفه‌جویی در مقیاس تولید، قابلیت تراکم دانش بیشتر در فرآیند تولید، قدرت بالا در تربیت کارآفرینان و مدیران اقتصادی، ایجاد محیط رقابتی در اقتصاد و افزایش کارایی، استفاده از امکانات بومی در نیل به خودکفایی، تأثیر بسیار زیادی بر تحقق حقوق اقتصادی شهروندی و رشد اقتصادی دارند.

جدول ۱: سهم صنایع کوچک در توسعه اقتصادی کشورهای منتخب ۱۹۹۸-۹۹

کشور	سهم کل و ارزش تولیدات صنعتی	سهم کل در میزان اشتغال	سهم کل در صادرات صنعتی	سهم کل در ارزش افزوده صنعتی	میزان صادرات صنعتی (میلیارد دلار)
ایران	۳۰	۵۶	۲۱/۴	۲۲	۱/۶
مالزی	۵۲	۴۰/۲	۶۰	۳۷/۵	۲۴
کره جنوبی	۷۴/۹	۵۷/۵	۴۵	۴۲/۶	۱۰۰
هندوستان	۴۹	۷۰	۵۵	۴۰	۲۵
ترکیه	N	N	۶۳	۳۷	۱۷/۵

ماخذ: آمار وزارت صنایع برای سال ۱۳۷۷

جدول ۲: جمع‌بندی نقش صنایع کوچک و متوسط (درصد سهم صنایع کوچک و متوسط از کل صنعت)

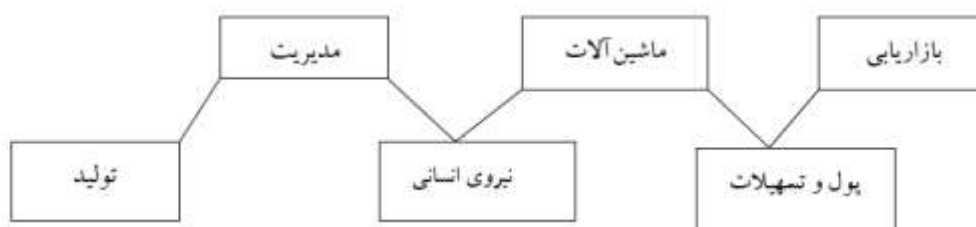
شرح	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵
ارزش افزوده	۱۲/۶۱	۱۱/۴	۱۰/۷	۹/۵	۸/۵	۸/۴	۱۱	۶/۱	۹/۶	۹/۷	۹/۸
اشتغال‌زایی	۲۳/۴	۲۳/۳	۲۳/۲	۲۰/۱	۱۸/۹	۱۹/۹	۲۵/۳	۲۵/۶	۲۴/۸	۲۵/۱	۲۴/۹
تولید	۱۴/۳	۱۰/۳	۱۲/۱۶	۱۲	۱۱/۷	۸/۳	۱۳	۱۱	۱۰/۵	۱۰/۲	۹/۹
تعداد	۸۱/۸	۸۲/۰۱	۸۲/۳	۷۶/۱	۷۰/۷	۷۳/۴	۷۸/۵	۷۷/۵	۷۵	۷۷/۷	۷۵/۷
سرمایه‌گذاری	۱۱/۹	۱۲/۶	۱۹/۸	۱۶/۶	۱۱/۶	۱۴/۶	۱۲/۹	۱۱/۴	۱۲/۳	۱۲/۹	۹/۸

جدول ۳: نقش توسعه صنایع کوچک در اقتصاد در حوزه متغیرهای تحت بررسی

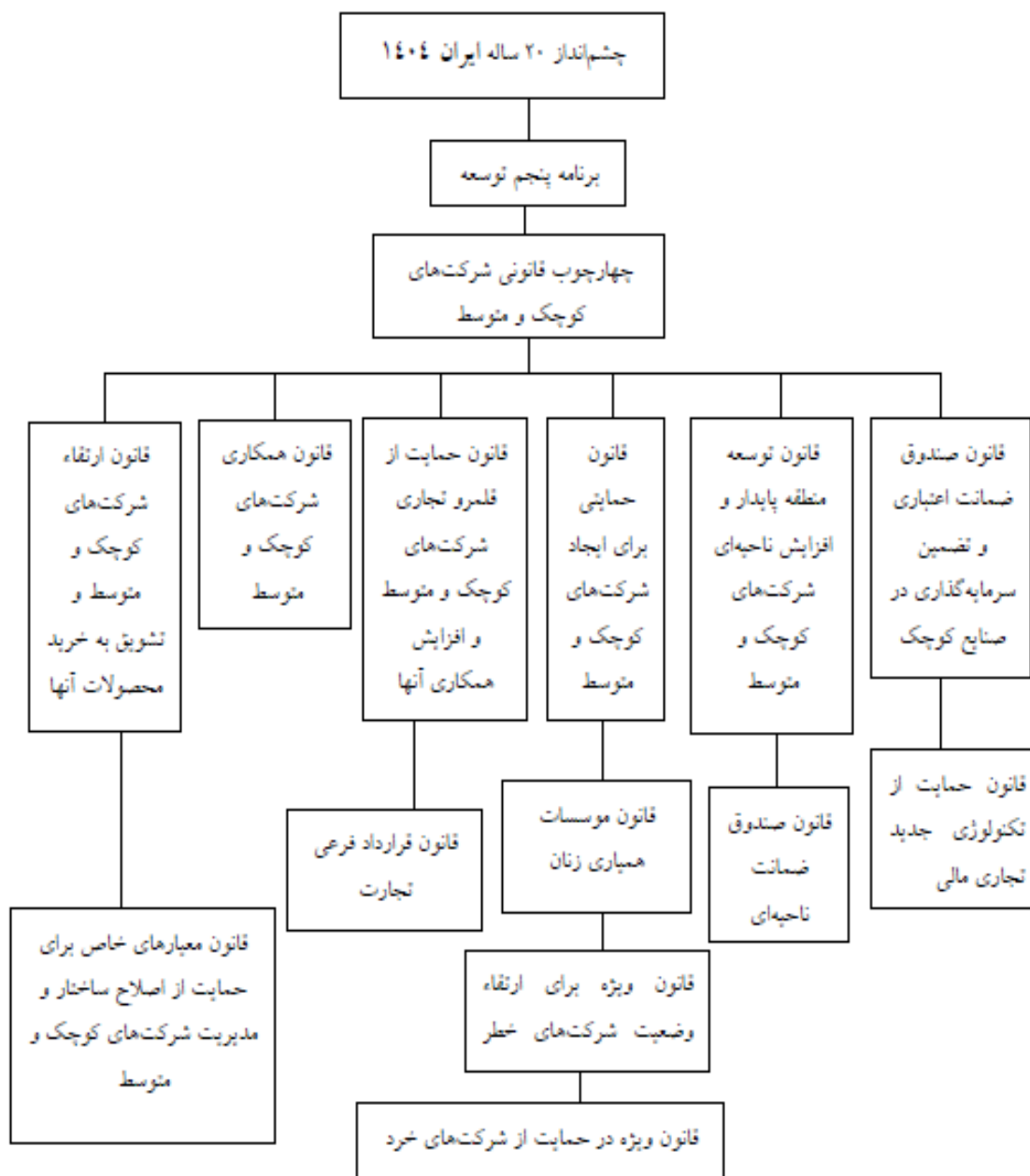
نام متغیر	شرح و تفسیر
اشتغال بنگاه‌های کوچک	ارتباط به دست‌آمده با سایر عوامل، مثبت اما کمی ضعیف بوده است، لذا توسعه صنایع کوچک در ایجاد اشتغال مثبت ارزیابی می‌گردد.
تولید بنگاه‌های کوچک	ارتباط به دست‌آمده با سایر عوامل، مثبت و معنی‌دار بوده است، لذا تولید صنایع کوچک در کشور مثبت ارزیابی می‌گردد.
سرمایه‌گذاری انجام شده توسط بنگاه‌های کوچک	ارتباط به دست‌آمده با سایر عوامل، مثبت و معنی‌دار بوده است، لذا سرمایه‌گذاری انجام‌شده در صنایع کوچک مثبت ارزیابی می‌گردد.
ارزش افزوده بنگاه‌های کوچک	ارتباط به دست‌آمده با سایر عوامل، ضعیف و معنی‌دار بوده است، لذا نقش صنایع کوچک در ایجاد ارزش افزوده مثبت ارزیابی می‌گردد.

نمودار ۱: نقش صنایع کوچک در فرآیند توسعه اقتصادی

نمودار ۲: عوامل مؤثر بر واحدهای تولیدی کوچک

نمودار ۳: ساختار قوانین پیشنهادی مرتبط به شرکت‌های کوچک

References

1. Naserbakht J. Small and medium enterprises, formation, capabilities and policies. *Journal Industrial* 2003; 1(33): 1-17.
2. Schumacher EF. "Small is Beautiful" Economics, as is People mattered. New York: Harper & Row; 1973.
3. Sahraian M. Issues and problems facing small industries. *Journal Work and Society* 2002; 1(1): 33-47.
4. Birch D. Job Creation in America: How our Smallest Companies Put the Most People Work. New York: Publisher Free Press; 1987. p.23-24.
5. Kornai J. The Road to Free Society: Shifting from a Socialist System. New York: Publisher Norton; 1990. p.45.
6. Piorm J, Sable CF. The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity. New York: Publisher Basic book; 1984. p.97.
7. Shcerer FM. Changing perspectives on the Firm size problem. Ann Arbon: University of Michigan Press; 1990. p.131.
8. Noori Youshanloei J, Akhavan Tabatabaei N. Entrepreneurship: Productive, Unproductive and Destructive and its legal solutions. *Journal of Political Economy* 2018; 5(57): 375-393.
9. Gharebaghian M. Growth and development economics. Tehran: Publisher Ney; 1996. p.56.
10. Zoletan JX. The role of small industries in the modern economy. Translated by Majidi J. Tehran: Publisher Cultural Services Institute; 1993. p.75.
11. Fry F, Stoner R. STRATEGIC Planning for new and small business. Netherland: Publishing Company; 1995. p.7
12. Sharifalnasabi M. Effective industrial development strategies and policies and the position of small industries in development goals. Tehran: Publisher Ministry of Industry; 1994. p.29.
13. Dargahi H. An overview of industrial policies in development programs. *Journal Industrial Maker* 2002; 8(132): 119-125.
14. Schumacher EF. Small is Beautiful Economics, as is People mattered. Newyork: Publisher Harper & Row; 1973. p.99.
15. Khaki GH-R. Comparison of information systems in small and large industries. Tehran: Publisher Industrial Ministry; 1994. p.229.
16. Aghazadeh H. Designing and explaining the strategic planning model for small industries and comparative comparison with large industries. Master Thesis. Tehran: Faculty of Management; 2002.